

*Євген Осауленко
(Київ)*

ПРОБЛЕМА ВКЛЮЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПАРКОВОЇ СКУЛЬПТУРИ В УСТАЛЕНІ АНСАМБЛІ ПОПЕРЕДНІХ ЕПОХ (на прикладі історичного комплексу садиби Лизогубів у Седневі)

Навряд чи хтось зможе заперечувати, що кожна п'ядь української землі зберігає пам'ять про величне минуле. Наочним втіленням цієї пам'яті виступають археологічні знахідки, пам'ятки архітектури й мистецтва, писемні свідчення різних епох. Проте навіть при такому загальному багатстві є місця, варті особливої уваги, і кожне з них має свою неповторну індивідуальність. До таких місць належить і розташований неподалік Чернігова Седнів, у наші дні цей населений пункт має статус «селища міського типу».

Свою нинішню назву Седнів отримав завдяки бурхливим подіям кінця XV ст., коли місто вдало витримало облогу військ кримського хана Менглі-Гірея. Городян почали називати «сиднями» чи «седнями» – тобто людьми, яким вдалося «пересидіти» ворожий напад. Відтак і населений пункт отримав ім'я «Седнів».

Не оминула Седнів і козацька слава. Чимало пам'яток Седнева пов'язані з історією старовинного козацького роду Лизогубів. У XIX ст. маєток Лизогубів у Седневі стає одною із визначних панських садиб Чернігівщини разом з маєтками Тарновських у Качанівці, Галаганів у Сокиринцях, Скоропадських у Тростянці. Ці садиби цікаві не лише завдяки взірцям старовинного будівництва або ландшафтним паркам «англійського стилю». Власники маєтків – і заради цікавого культурного дозвілля, і заради престижу часто запрошували до себе відомих поетів, письменників, художників, композиторів і музикантів. І от, сталося так, що братам Іллі та Андрію Лизогубам довелося приймати в себе самого Тараса Григоровича Шевченка.

Серед класиків української культури XIX ст., що залишили по собі спомин у Седневі, варто назвати не лише Шевченка, але й байкаря Леоніда Глібова. У 1859 році він був гостем родини Лизогубів. Альтанка парку панської садиби стала одним із трьох місць, з якими перекази пов'язують створення славетної «Журби» («Стоїть гора високая...»), вірша, який згодом став народною пісню.

Крім Глібова можна ще згадати поета Віктора Забілу, етнографа Бориса Грінченка, художників Лева Жемчужникова, Лева Лагорію, Опанаса Сластьона та багатьох інших.

Недаремно з давніх часів люди говорять про «геніїв місця» – таємничих духів, які впродовж віків підтримують добру чи погану репутацію свого помешкання. Певно, саме вони допомагали чернігівському художнику Анатолію Шкуркові, який ще за радянських часів відстоював ідею створення в Седневі Будинку творчості й відпочинку Спілки художників України. Заклад відкрився в 1964 році, з того часу його славу примножували Тетяна Яблонська, Микола Глушенко, Федір Захаров, Ілля Штільман. А на межі 80–90 років XX ст. саме Седнів став тим місцем, звідки покотилася «південна хвиля» українського актуального «арту» – дозволимо собі це модне нині визначення. Тут кристалізувалися ті принципи нефігуративного мистецтва й трансавангарду, що призвели до появи художніх угруповань «Живописний заповідник» та «Паризька комунa». Нарешті, у роки незалежності Седнів став популярним місцем проведення різноманітних фестивалів та літературно-мистецьких свят, серед яких поважне місце займає «Седнівська осінь», започаткована Національною спілкою художників України 10 жовтня 2003 року.

Хоча навряд чи можна говорити, що Седнів та його пам'ятки позбавлені уваги суспільства, та все ж таки існує чимало проблем, пов'язаних з їх доглядом та збереженням. Серед цих пам'яток поважне

місце займає парк садиби Лизогубів — яскравий взірець ландшафтної архітектури ХІХ ст. Аби належним чином його прикрасити й водночас зберегти для нащадків, Національна спілка художників України вирішила встановити там пам'ятники та декоративні скульптури, пов'язані з яскравими іменами історії української культури та славним минулим краю. Ідея виникла в 2006 році, коли на території Будинку творчості й відпочинку було відкрито пам'ятник на честь Тетяни Яблонської роботи Василя Бородая. Цією ідеєю зацікавився голова Національної спілки художників України Володимир Чепелик. Як керівник майстерні скульптури, він зацікавив цим задумом багатьох своїх вихованців, з роботами яких ми й хочемо познайомити читача. Нас цікавитимуть не лише пам'ятники, але й така важлива проблема, як адаптація меморіальних скульптур до історично сформованого ландшафтного середовища.

У 2007 році поруч зі спорудою садиби Лизогубів (нині в ній розміщена середня школа смт Седнева) було встановлено скульптурну композицію «Козацька пісня», виконану аспірантом НАОМА Андріаном Балохом. Завдяки цій роботі Балох став лауреатом міжнародної премії імені Григорія Сковороди. У своєму творі молодий митець вдало поєднує конкретно-історичне й загальнолюдське. З одного боку, скульптор надає своєму героєві впізнаваних рис запорожця ХVІІ ст., а з другого — могутній торс козака викликає асоціації з досконалим тілом персонажів античної скульптури. Акт народження козацької пісні, як його тлумачить Андріан Балох, може також сприйматися як акт пробудження думки, вивільнення духу з лабет тяжкої матерії. З майже не обробленої брили неначе виростає торс героя-запорожця, який готується випустити з долонь своє дітище, свою пісню, яку автор символічно зобразив у вигляді голуба. Образ голуба, у свою чергу, вносить у композицію християнські акценти — адже у вигляді голуба традиційно зображувався Святий Дух.

«Козацька пісня» Балоха встановлена поруч з крилом садиби Лизогубів таким чином, що може сприйматися як на тлі історичної споруди, так і на тлі парку. В обох випадках скульптура виглядає досить ефектно. У старовинній садибі домінують монументальність і лаконізм композиції, вид статуї на тлі парку пом'якшує героїчне звучання, вносить у твір ліричну, інтимну ноту. Робота Балоха може сприйматися і як узагальнений образ минулого Седнева, і як згадка про козацьку славу роду Лизогубів.

Роком пізніше, у 2008, під час святкування «Седнівської осені» було відкрито пам'ятник Леоніду Глібову — робота Костянтина Добрянського, виконана за ініціативи Національної спілки художників України, при підтримці гранта Президента України для молоді та творчовиробничого об'єднання «Художник» (директор Шевелюк В. С.). Під час відкриття твір справив сильне враження на присутніх, серед яких були такі визначні діячі сучасної української літератури, як Микола Жулинський, Іван Драч, Павло Мовчан, Володимир Яворівський, Лесь Танюк. Значущість роботи Добрянського полягає в тому, що це перший монумент славетному байкареві, виконаний на високому професійно-художньому рівні. До встановлення цієї скульптури єдиним знаком пошани поету від нащадків було непримітне бетонне погруддя, яке прикрашає поховання Глібова в Чернігові.

Історія парку в Седневі сама підказала сюжет пам'ятника. Добрянський показав поета в момент складання «Журби», а місце для статуї було вибране поблизу того місця, де, згідно легенди, Глібов і творив свій безсмертний вірш.

Подібно до Балоха Добрянський вдається до поєднання детально виконаних частин людської постаті та узагальнених об'ємів, проте розвиває цей прийом в іншому напрямку. Масиви каменю подані не як первісний хаос, а як компактні геометричні форми, за їх допомогою автор передає цілком реальне враження людської постаті, одягнутої в типове для ХІХ ст. вбрання — капелюх-циліндр та пальто з пелериною.

Зображення творця в момент натхнення — складне й делікатне завдання для пластичного мистецтва, в якому для автора завжди існує небезпека підмінити внутрішнє зовнішнім, збитися на театральну ефектність. На щастя, Добрянський успішно уникнув цих підводних каменів. У його творі Глібов уважно вдивляється в далечину, піднесена рука з пером застигла. Здається, поет на мить зупинився, шукаючи потрібне слово чи риму, і ось-ось знов почне писати в розкритому зошиті. У композиції твору поєднується миттєве й вічне, медитативність обраної теми спонукала автора використати деякі прийоми скульптури Давнього Сходу.

Розташування пам'ятника напрочуд вдале — відвідувач парку бачить його на тлі величної панорами, яка відкривається за краєм пагорба, і мимоволі пригадує пейзажні образи, якими відкривається «Журба»:

«Стоїть гора високая,
Попід горою – гай...»

Ми згадували, що легенди пов'язують виникнення вірша ще з двома місцями – Чорним Островом на Поділлі та Веселим Подолом на Полтавщині. Проте, гадаємо, суперечка з приводу того, який саме краєвид надихав поета, позбавлена змісту. Адже пейзажна лірика в «Журбі» – це не словесний фотознімок, а узагальнений образ української природи. Відтак композиція пов'язана не лише з образом поета, але й з темою вічної краси рідної землі, яку так глибоко зміг відчутти й передати Леонід Глібов.

Що ж, чекатимемо на чергові цікаві здобутки, адже «седнівський проект» тільки розпочався...